

СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО І КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ

Постановка проблеми. Проблема збереження і виживання України як суверенної держави сьогодні залежать від вдалої дипломатичної місії і від культурної дипломатії як її незаперечної складової. Українська влада досі недооцінювала роль закладів культури як інструментів політичного впливу, культурної дипломатії. Наразі Мінкультури ініціювало створення Українського інституту для просування української культури в світі як неурядової організації мережевого типу і проект Концепції інституту було винесено на громадське обговорення [1].

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Стимулювати розвиток культурної дипломатії неможливо без інновацій у культурі та без змістовної культурної політики, відтак музей сучасного мистецтва в Україні, про необхідність створення якого вже упродовж 24 років говорять фахівці, міг би виконувати ці функції.

Тема статті пов'язана з загальнодержавною програмою Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, зокрема з темою «Мистецький рух України ХХ — початку ХХІ століття».

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями культурної дипломатії демонструє набутий досвід міжнародних презентацій проекту «КОЛАЙДЕР_100» (Міжнародний фестиваль «Сараєвська Зима '2014») з подальшою презентацією на фестивалі LMP в Ейндховені (Нідерланди), на виставці «Довгий шлях до свободи» в Інституті модерного мистецтва в Чикаго (США) з жовтня 2014 по січень 2015 рр. та на Міжнародному фестивалі FILE '2015 в Сан-Пауло (Бразилія) у червні 2015 р.

Проект «КОЛАЙДЕР_100» вперше було представлено 21 лютого 2014 р., наступного дня після розстрілу на вулиці Інститутській, в рамках Міжнародного фестивалю «Сараєвська зима '2014», присвяченого 100-річчю від початку Першої світової війни (1 154 учасника з 34 країн, 11 635 відвідувачів, 7 програм, 142 заходи, бюджет — €2,5 млн). Це перший проект, презентований закономом, що рефлектує

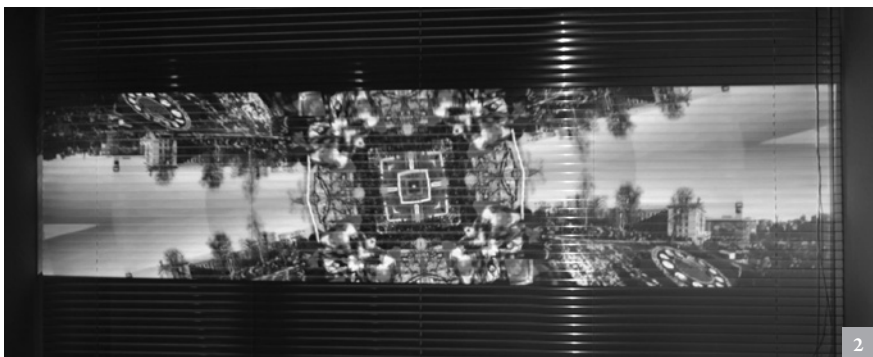
події сучасної історії, і який відбувався паралельно з революційними змінами в Україні. Проект досліджує канонічні місця політичної історії ХХ–ХХІ ст. (номінація на британську премію ARTRAKER '2013, якою відзначаються твори митців, що працюють в контекстах війни, насильницького конфлікту і соціального зрушення). Він фокусується на Сараєво та Києві. Перша відео-інсталяція «КОЛАЙДЕР_100: Сараєво 1914» досліджує місце вбивства ерцгерцога Фердинанда в Сараєво 1914 р., що стало приводом до початку Першої світової війни і подальшої найглобальнішої зміни мапи світу. Другий проект «КОЛАЙДЕР_100: Київ 2014» зосереджується на Київському Євромайдані та функціонуванні суспільного простору, де ідеали свободи, демократії і права людини цинічно були розтопані олігархічною владою.

Залучаючи боснійські та українські події у цю спільну мову, проект свідомо формує глобальне розуміння сучасної історії і в той саме час, переосмислює розуміння локальних та всесвітньо-історичних переломів. Агресія Росії проти України у 2014 р. призвела до того, що світ опинився за один крок від третьої світової війни. Візуальний підхід підкреслює розуміння глобальних цивілізаційних зсувів та розломів, свідками яких ми є. Мистецтво, що живиться складною історією, політичною нагальністю і документом, виступає як каталізатор культурно заряджених зіткнень, досліджує відчуття, демонструє загальне дихання, що матеріалізується в локальних оточеннях і соціальних взаємозв'язках. Проект «КОЛАЙДЕР_100», працюючи з подіями, які сформували наш сьогоденний світ, піднімає питання: чи люди є елементарними частками в системі прискорювачів глобальних сил, або ж енергія взаємодії здатна породити нові значення, нові форми мислення і нові шляхи існування в світі, наполягаючи на тому, що «інший світ можливий» [2, с. 364]? В апеляції до 100-річного інтервалу між початком Першої світової і війни на сході нашої країни йдеться про те, що війна іде в Україні, а весь світ не має до цього стосунку і саме таке уявлення є хибним. А демонстрація проекту на Міжнародному фестивалі електронної мови FILE Video Art '2015 в Сан-Пауло в Бразилії у червні-липні 2015 р. є вельми актуальною, саме завдяки створенню геополітичного об'єднання країн БРИКС (група з п'яти країн: Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська Республіка). Найбільш відчутну вигоду від створення фінансових інститутів БРИКС отримає передусім Росія. І річ не тільки в тім, що Росія потребує стабілізаційних кредитів, а в тому, що їй украй потрібна диверсифікація своїх ринків і зміцнення стосунків з країнами-партнерами. Це проект-застереження про те, що ці розломи стосуються абсолютно всіх.

Арт-проект «Жінка і війна» на Міжнародному кінофестивалі Cinemadamae в Італії з програмою Final Cut в рамках 71-го Міжнародного кінофестивалю у Венеції, де і було продемонстровано фільм «Face to Face» / «Віч-на-віч» із циклу та в рамках Art-Kyiv Contemporary в Мистецькому Арсеналі. Демонстрація проекту

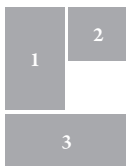
в десяти містах під час туру Італією, країною де російська пропаганда надійно утримує свої позиції як завдяки усталеній дружбі Путіна з Берлусконі, медіа-магнатом і власником контрольного пакету акцій холдингу «FinInvest», який об'єднує близько 150 компаній, що діють практично у всіх сферах життя італійців, так і завдяки фінансованій Кремлем науково-мистецькій інфраструктурі (згадаймо Центр CSAR, через який надавалася фінансова допомога венеційському університету Ка' Фоскарі і скандальне присудження ступеня його почесного доктора міністру культури РФ В. Медінському). Проект шукає відповідь, чому не дивлячись на величезну кількість вбитих, пересічний європеєць не співчуває Україні. Перебуваючи в зоні комфорту, українські проблеми Європа сприймає як аж надто далекі та надочучливі. Тімоті Снайдер вважає, що бути солідарними з українцями європейцям заважають не тільки економічні інтереси, а й три успішно задіяні конструкції російської пропаганди: у міфі першому вона міцно пов'язала Україну і фашизм (хто ж буде співчувати фашистам), у міфі другому в Україні відбувається протистояння загрозливої гегемонії США, де Росія слабша тому її треба підтримувати, якщо українці — лише маріонетки, то симпатії на боці Росії і по-третє, ідея збереження традиційних цінностей переконлива для консерваторів США та Європи. Західні еліти взагалі не розуміють масштабу сучасних історичних подій, європейські інтелектуали продовжують борсатися в межах нав'язаних їм російською пропагандою схем і уявлень про Україну, починаючи розуміти українську дійсність хоч трохи лише після жертв Майдану. О. Забужко вважає, що ми також винні, бо всю історію здобували плоттю і кров'ю, надолужуючи те, що ми не змогли взяти інтелектом. Цикл «Жінка і війна» — це спроба говорити з європейцями та донести людські емоції акупунктурно крізь призму жіночого через арт-фільм. Короткометражний фільм «Жертвопринесення» із цього циклу у вересні 2015 р. демонструвався у конкурсній програмі Міжнародного фестивалю короткометражних фільмів у Науссі, в Греції, де уряд прийшов до влади з відкрито проросійською програмою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика культурної дипломатії, або зовнішньої культурної політики, суміжної з концепцією «м'якої сили», запропонованої відомим американським вченим Дж. Наєм знайшла своє відображення в суспільно-політичному дискурсі країн Заходу [3, с. 6] у наукових роботах З. Бзежинського, М. Каммінгса, А. Коена, Д. Ная, М. Фрейзера, Т. Фрідмана та ін. За визначенням українських науковців Ю. Лунь, М. Ваховської, культурна дипломатія — це заснування або полегшення обмінів інформацією, ідеями, цінностями з метою вироблення переваг на довгий термін, або ж підтримки національних інтересів, побудови відносин або посилення соціокультурного розуміння [4, с. 73]. Оксана Розумна у аналітичній записці «Досвід функціонування європейських інститутів культурної дипломатії: висновки для України» (надрукованої у вип. 10 за 2012 р. серії «Гуманітарний розвиток») аналізує досвід і пропонує рекомендації

Оксана Чепелик. Проект «КОЛАЙДЕР_100»

1. Відео-інсталяція. 2015. Міжнародний фестиваль електронної мови FILE Video Art '2015. Сан-Паулу, Бразилія.
2. Відео-інсталяція, з проекту «Коефіцієнт незалежності». 2015. Америка Хаус.
3. Відео-інсталяція. 2014. Міжнародний фестиваль «Сараєвська зима '2014». Боснія і Герцеговина

1. Оксана Чепелик. Проект «Віч-на-віч». Відео з циклу «Жінка і війна».

Олег Тістол. Із циклу «TV + реалізм» з проекту «Практика видозмін». 2015. ІПСМ НАМУ

2. Оксана Чепелик. Жертвопринесення (з проекту «Жінка і війна»). 2014. Відео-інсталяція. Сінєтатаре МКФ. Террачіна, Італія

3. Степан Рябченко. Рука, що благословляє (з проекту «Передчуття війни»). 2014. Саатчі, Лондон

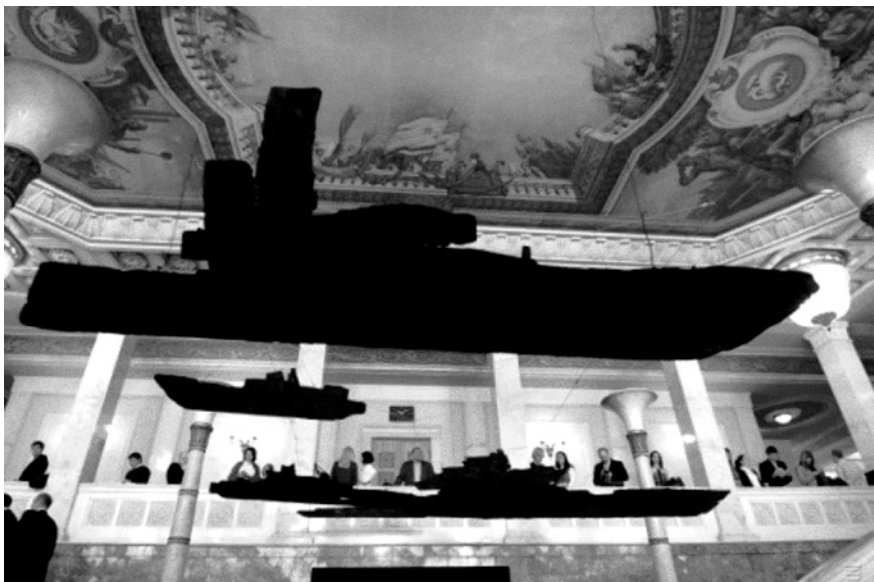

щодо культурної дипломатії. З метою впровадження ефективної політики культурної дипломатії, Кабінету Міністрів України та Міністерству закордонних справ України необхідно створити мережу культурних інституцій України за кордоном (робоча назва — Українські Інститути), розробити концепцію та стратегію діяльності відповідних інституцій із врахуванням досвіду європейських культурних інститутів та модель фінансування. Григорій Шамборовський і Наталя Мусієнко у програмному документі «Завдання і можливості культурної дипломатії у розвитку сучасної держави та інститутів громадянського суспільства в Україні», що опублікований у часописі Інституту Кеннана «Агора», випуск 14 за 2015 р., запропонували модель розвитку культурної дипломатії, дослідивши її суть, мету, завдання та державну підтримку, на основі концепції Українського інституту. Наталя Кондель-Пермінова у статті «Музей Майдану: суспільний запит на заклад нового типу», надрукованій там само, розглянула процес рефлексії з приводу феномену Євромайдану, де Музей Майдану аналізується як демократична платформа для подальшого осмислення започаткованих Революцією Гідності конструктивних проєктів громадянського суспільства.

Цілі статті. Метою даної статті є розгляд подій сучасного мистецтва, які позиціонують Україну як модерну націю, та допомагають вирішувати завдання культурної дипломатії. А те, що сучасне мистецтво не асоціюється з музейними практиками і стратегіями є проблемою держави і тому метою статті є мотивація для втілення цієї нагальності в культурній політиці.

Викладення основного матеріалу дослідження. Задля розробки культурної політики країни з розвитком концепції культурної дипломатії звернемось до короткого історичного екскурсу: виставка «Український авангард 1910–1930-х років» у Музеї сучасного мистецтва в Загребі (Хорватія) 16.12.1990 — 24.02.1991 (вперше поняття «український авангард» було введено в ужиток паризьким мистецтвознавцем А. Наковим для виставки «Мрія Таталіна», влаштованої у Лондоні 1973 р., замість усталеного «російський авангард», втім, він не прижився в силу цілком зрозумілих причин, тому його реанімація була заслугою вже хорватів) засвідчувала про витоки авангарду та колоніальний стан музейних інституцій; Дні Української культури в Парижі 1999 р., що включали виставки з роботами в стилі примітивізму у Музеї людини (А. Рак з Музею Івана Гончара), та виставки сучасного мистецтва в Еспас Карден та Пасаж де Ретц і нарешті виставка «Скульптор бароко в Україні середини XVIII століття: Іоанн Георг Пінзель» в Луврі 2012 р., розвінчала усталену думку про вторинність і тому не надто високу цінність українського бароко.

Про відсутність культурної політики України засвідчує той факт, що сьогодні культурну дипломатію здійснюють не держава, не державні інституції, а особистості та громадські організації.

Роман Михайлов. Крим — це Україна. Україна — це ми. 2014. Верховна Рада України, Київ

На прикладі громадських ініціатив з різноманітних мистецьких проєктів спробу пояснити докладніше яким чином вони виступають проєктом культурної дипломатії.

Не секрет, що Австрія є країною Євросоюзу, де аж надто відчутні проросійські настрої тому виставка українського сучасного мистецтва «Я — крапля в океані», присвячена Революції Гідності (куратор Костянтин Акінша, співкуратор Аліса Ложкіна), що відбулася у травні 2014 р. в найстарішій виставковій залі Відня Kunstlerhaus, працювала саме на подолання цієї усталеної норми. Сучасне мистецтво та культурні артефакти долучилися до процесу подолання стереотипів та кліше, що нав'язуються в країнах Європи через механізми російської пропаганди.

Виставка «Передчуття війни» в Галереї Саатчі в Лондоні у жовтні 2014 р. була організована дещо з іншою метою за підтримки Фонду Фірташа. За висловом Б. Краснянського, директора Group DF: «Просуваючи знання про Україну у світі, ми прагнемо підвищити капіталізацію українських бізнесів», адже репутація країни серйозно впливає не тільки на приплив інвестицій, але й на здатність українських компаній успішно конкурувати на глобальному ринку.

Виставка українського сучасного мистецтва «До і після Майдану», представлена в рамках престижного культурного форуму Vienna Art Week, працювала також на подолання настроїв в австрійському суспільстві, сформованих російською

Роман Михайлов. Дух свободи (з проекту «Декомпресія»). 2015. Site-specific інсталяція. Церква Сен-Меррі, Париж

пропагандистською машиною, але вже у музейному контексті, в центрі Museum Quartier у листопаді 2014 р.

А виставка «Крим — це Україна. Україна — це ми» у Верховній Раді України в березні 2015 р., присвячена незаконній анексії Автономної республіки Крим Російською Федерацією, впливає не тільки на внутрішній український простір, але й виступає агентом культурної дипломатії, виходячи за межі стін Верховної Ради.

Мультидисциплінарний фестиваль Гогольфест '2014 та фестиваль сучасної української культури «Україна — вільна сцена» в Парижі 5.04–7.05.2015 з проектом візуального та медіамистецтва «Декомпресія», що осмислює та інтерпретує події і зміни, які переживає суспільство на шляху із глибин політичної задухи на поверхню у пошуках ковтка свободи. Проект «Декомпресія» — це відверта філософська розмова про Революцію Гідності, про страхи та надії, про біль та про єдність, що її мають вести українські художники в серці Парижа в центрі сучасного мистецтва «SOUFFLE collectif», що міститься в середньовічному храмі Сен-Меррі біля Центру Помпіду, навпроти фонтану Стравінського.

Я апелюю саме до проекту, що звертається до сучасних напрямів мистецтва. Медіа-арт, відео-інсталяції, перформанс, світло, звук не є звичним для українських виставок за кордоном, оскільки «ці роботи важко комерціалізувати, проте саме

такий проект реально впливає на модерний імідж України у світі, привертає увагу до країни та протидіє негативній пропаганді ЗМІ» (куратор Дарина Кольцова). Міністр закордонних справ Павло Клімкін у своєму твіттері назвав місяць української культури «Україна — вільна сцена» в Парижі «великим і справді потрібним фестивалем у Франції». І виставка-звіт «Декомпресія», що пройшла Інституті проблем сучасного мистецтва в червні 2015 р. розвивала принципи задекларовані в Парижі.

Варто розглянути, яким чином проект Бйорна Гельдхофа «Надія!» за підтримки ПінчукАртЦентру, що представляв Україну на Венеційській бієнале, реагує на виклики сьогодення і демонструє зв'язок як з мистецькими так і з практичними завданнями культурної дипломатії. Шкода, що проект проіснував лише два місяці, не доживши до Міжнародного кінофестивалю, що проходив 2–12 вересня 2015 р., коли до Венеції знов з'їхалася вся міжнародна преса. Куратор Бйорн Гельдхоф реалізує свій проект «Надія!» в прозорому Павільйоні в стилі Міса ван дер Роє на набережній на шляху від Арсеналу до Джардіні, створюючи меседж щодо прозорості нової України. Павільйон з жовто-блакитним прапором і назвою «Надія!» не можливо не помітити. З політичної та мистецької точки зору це, безперечно, успіх. Проект дуже європейський, він демонструє, що ми — українці — стримані, виважені, цивілізовані, ми є більше європейцями, ніж інші країни ЄС, і в цьому є якась штучна інтонація, адже країна, що стікає кров'ю, і яка, натомість, боїться образити поважне європейське товариство своїми ранами, щоб їй не показали на двері за зухвалість (а прийняли за свою), старанно маскує їх під мистецтво чистих ліній. Але в ідеї продемонструвати прозорість, до якої ми прагнемо як до політичної нагальності, — давнє коріння. Архітектурна конструкція прозорого куполу Рейхстагу в Берліні та споруди Європарламенту у Страсбурзі демонструють ці принципи. Ідея прозорості в політиці, втілена в архітектурі вже стала загальним місцем, натомість, інтенсивний темп бієнале і прозорість споруди створюють ілюзію, що павільйон прострілюється наскрізь поглядом (лінгвістичні ігри небезпечні), і його можна оминати. А ще він створює образ вітрини, повз яку, зазвичай, в урбанізованих мегаполісах необхідно пробігти аби дістатися мистецтва. Від цього страждають смисли, адже в такому режимі глядач ніколи не зможе прочитати ті нашарування, які виникають всередині. Тобто, не побачить вільне місто Венецію крізь металеву «Клітку» (2010, текстиль, метал) Ганни Звягинцевої, яка тепер уже так чітко асоціюється із в'язнями совісті тоталітаризму: Надією Савченко та Олегом Сенцовим; не заглибиться у послання найкращого проекту Українського павільйону «Відкритої групи» (Павло Ковач, Юрій Билей, Станіслав Турина, Антон Варга) із назвою «Синонім до слова “чекати”». Ця інсталяція складається з декількох моніторів, які в реальному часі демонструють зображення з камер, спрямованих на двері помешкань тих родин, де чоловіки пішли на війну. Один з художників сидить, відмовляючись

Проект «Декомпресія». 2015. Париж

1–2. Оксана Чепелик.
Проект «КОЛАЙДЕР
_100». Відео-інсталяція

3–4. Віктор Сидоренко.
Аутифікація (2006).
Фотографія

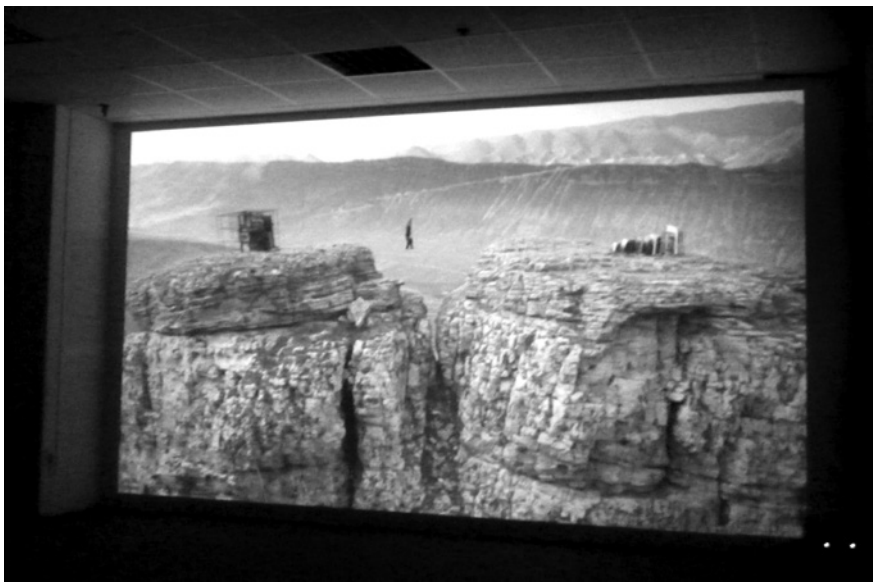

Роман Михайлов. Крихкість (з проекту «Листи з дому»). 2015. Site-specific інсталяція. Варшава

від їжі, п'є тільки воду, і чекає, поки не повернеться хтось із тих воїнів. Таке фізичне залучення (як співголодування) і оце очікування, створюють реальну напругу і відчуття невідомості. А якщо зазирнути до павільйону, то можна подумати, що його проблематикою є парниковий ефект, який створює таке архітектурне рішення, що є досить модною темою, але знову ж таки, збиває фокус. І навряд чи зможуть ті, хто промайнув повз прозорий куб скласти до купи колективний меседж, що об'єднає живописне полотно «Видовище — 1» (2015) Артема Волокітіна, що демонструє чи то вибухи, чи феєрверк, фотографію Миколи Рідного і Сергія Жадана з проекту «Сліпа пляма» про зміну оптики в епохи воєн, катастроф і трагічних подій, фотопринт з шахтарем із написом «Не фотографуйте мене! Бо завтра тут мене застрелять» (2014–2015) Євгенія Белорусець і колажі Жанни Кадирової «Натовп. День» (2015) на тему подій 16 березня 2014 р., коли відбувся референдум в Криму (як на мене, досить слабка робота). Публіцистичність експозиції дуже професійна, та аж надто спокійна як для країни, що насправді потребує спільного антифашистського фронту задля реальної зупинки геноциду, що відбувається в наші дні.

Більше пощастило Микиті Кадану з роботою «Труднощі профанації», що є частиною проекту «Поверхня Сходу», створеного після поїздки на Донбас (експонується окремо як самостійний об'єкт). Це посічені кулями і прострілені снарядами фрагменти з Лисичанська і Стаханова, тобто мистецтво образу і доказу.

Таус Махачева (Росія). Відео. 2015. Альтернативна бієнале «Київська школа». Будинок одягу, Київ

Весь проект зі своїм тихим голосом, начебто, погоджується тактовно почекати ще 100 років до роковин українського геноциду, в «Надії!» на примирення, коли загояться рани і ворожнеча. Саме підхід, пов'язаний з пам'яттю та примиренням, було зафіксовано в проекті «Armenity» у Павільйоні Вірменії на острові Сан-Лазаро дел'ї Армені, який створили правнуки біженців тих, хто пережив в сто років тому геноцид вірменського народу, використовуючи артефакти і документи. А ще сплав сучасних інтервенцій і аурі музею, що засвідчив глибоке укорінення в культуру, алфавіт і книгодрук, бібліотечні простори і музичний інструмент, а замість традиційних хачкарів, зв'язані до фізичного болю бетонні куби.

Інститут проблем сучасного мистецтва ініціював й інший проект, що складається з двох частин: колективний арт-проект «Практика видозмін» в рамках VIII Всеукраїнської платформи «Новітні спрямування», що відкрився у серпні поточного року у виставковій залі інституту, і арт-проект «Коефіцієнт Незалежності», що проходив з 21 серпня по 17 вересня 2015 р. в Американському Домі. Україна, що зараз жертвує собою заради спокою цивілізованого світу випробовує власний коефіцієнт незалежності, але й виміри коефіцієнту незалежності світу теж можуть виявитись фатальними.

У День Незалежності України, 24 серпня, у Варшаві за підтримки посольства України в Республіці Польща було презентувано проект українського сучасного

мистецтва «Листи з дому» Романа Михайлова і Дарини Кольцової. За словами Андрія Дешиці, Надзвичайного і Повноважного Посла України в Польщі, така подія є абсолютно безпрецедентною, оскільки посольство не лише уперше звернулося до сучасного мистецтва для презентації України, але й реалізувало сміливу інтервенцію, викликавши широкий резонанс у іноземній публіці.

Не будь-яку виставку, організовану за кордоном, можна вважати проектом «культурної дипломатії». Так, виставка «Крим — золото та секрети Чорного моря», що проходила у Нідерландському археологічному музеї імені Алларда Пірсона в Амстердамі з лютого по вересень 2014 р., де були представлені об'єкти з п'яти українських музеїв, чотири з яких розташовані у Криму, наслідком якої є перспектива 10-річної судової тяганини з приводу повернення колекції на Батьківщину, навряд чи є успішним прикладом.

Потенційно потужними можуть бути проекти присвячені:

- українському модерну;
- легендарній школі Бойчука, як дослідницька та реконструктивна виставка;
- забороненому українському мистецтву: виставка «Спецфонд» в Національному художньому музеї України (23 січня — 24 квітня 2015 р.) продемонструвала заборонені картини «ворогів народу», які звозилися до Спеціального секретного фонду музею в 1937–1939 рр. Рівень робіт та імена авторів змушують говорити як про необхідність реорганізації постійної експозиції так і про можливість виїзного проекту;

- український авангард із колекції Ігоря Диченка, що був представлений на виставці «Арлекін іде ...» In Memoriam» у «Мистецькому Арсеналі» в Києві (20 серпня — 6 вересня 2015 р.). У цій колекції близько 8 тисяч експонатів, наразі в «Мистецькому Арсеналі» зберігається близько 600 робіт з неї. Втім, на цю колекцію вже зазіхають племінники митця з Москви.

Тому, якщо 1991 р. думка про український авангард звучала крамольно для українських мистецтвознавців, то зараз можна зібрати репрезентативну виставку українського мистецтва і показати Україну світові (чи то в Музеї модерного мистецтва в Парижі, чи в Галереї Тейт в Лондоні, чи в Музеї Гуггенгайма в Нью-Йорку) як батьківщину однієї з серйозних європейських шкіл.

Нагальною потребою є також створення музею сучасного мистецтва в Україні, який міг би виконувати функції легітимізації інновацій у культурі і стимулювати розвиток культурної дипломатії. Систематична музеефікація художнього процесу в нашій країні була припинена з моменту отримання Україною незалежності. Тобто, йдеться про мистецькі лагуни двох втрачених поколінь. Спроба створення музею сучасного мистецтва в Україні відбулася 2004 р. зусиллями пана Пінчука, але оскільки сучасне мистецтво розглядалося як вдалий шанс капіталізувати свою репутацію, то й закінчилася, придатнішим для цього на думку власника, створенням ПінчукАртЦентру.

Національний павільйон України на 56-й Міжнародній виставці мистецтв у Венеції
1. Ганна Звягинцева. Клітка. 2010. Текстиль, метал. 2. «Відкрита група» (Павло Ковач, Юрій Билей,
Станіслав Турина, Антон Варга). Синонім до слова «чекати»

Національний павільйон України на 56-й Міжнародній виставці мистецтв у Венеції

1

1. Артем Волокітін. Видовище — 1. 2015

2

2. Надія!

3

3. Євгенія Белорусець. Не фотографуйте мене! Бо завтра тут мене застрелять. 2014–2015. Відео проєкція

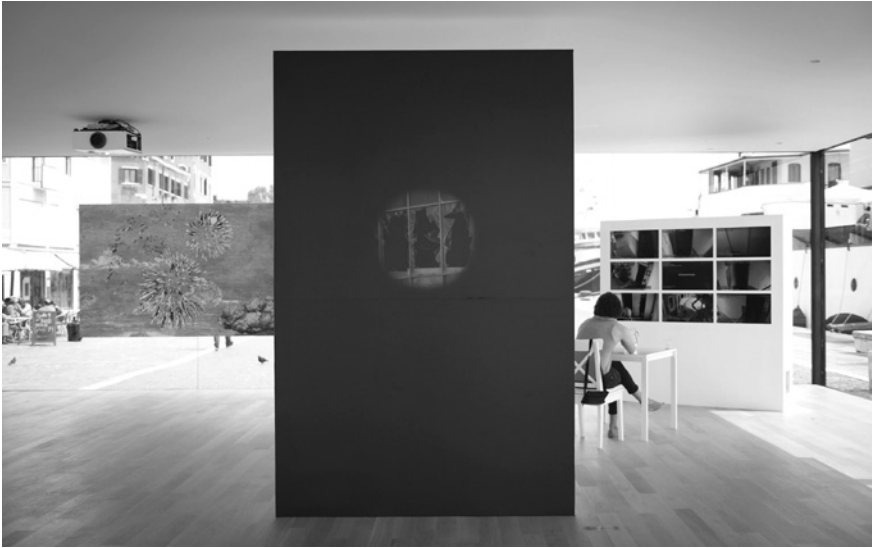

Як музеї можуть використати практики громадських організацій для посилення своєї місії та міжнародного визнання? Відповіді на це запитання не можливо без усвідомлення, що проблема зводиться також до того, яким має бути музей сьогодні. Тип просвітницької музейної установи, що склався в ХХ ст., не викликає зацікавлення у сучасній владі. Класичні музеї фінансуються за залишковим принципом, як, втім, і вся просвітницька інфраструктура в країні — освіта і наука. Постійне скорочення бюджетних витрат на соціальну та культурну сфери, а тепер і надскладна економічна ситуація призводять до функціонального колапсу культурних закладів. Тому класичні музеї закликають модернізуватися, тобто відмовитися від невитребуваних суспільством просвітницьких функцій і стати частиною індустрії розваг [5, с. 5]. Передбачається, що так музейні установи вийдуть на режим самооповування, звільнивши владу економічної від відповідальності за ці громіздкі структури.

Другий шлях модернізації, яку нав'язують сьогодні музею, — бути активним суб'єктом ринкових стосунків. Музей повинен легітимізувати ціноутворення на твори мистецтва, санкціонуючи їх художню цінність. Багато в чому саме такі цілі переслідують ініціатори нових приватних музеїв, що покликані легітимізувати приватне колекціонування авторитетом музейної інституції. Проблема в тому, що автономія експертної думки можлива лише в тому випадку, якщо експертному співтовариству створено умови для автономного соціального і професійного існування, для внутрішнього моніторингу і контролю за рівнем компетентності і професійної етичності експертної думки.

Які мають бути цілі музею? Служінню якій місії він себе повинен присвятити? Відповіді на ці питання не очевидні внаслідок того, що нині функція і місце музею в сучасному суспільстві невизначені. В ідеалі функцією музею є не лише збереження та накопичення суспільної пам'яті, що в психологічному сенсі дає людині відчуття впевненості, а й напрацювання та артикуляція нового модусу «емансипованої чуттєвості». Музеї мали б функціонувати як сховища і лабораторії для естетичного дослідження світу, в той час як більшість цих установ займається пропагандою товарного фетишизму і сервільного знання. Головну ініціативу в зміні стратегій мають брати на себе власне музеї, адже саме в їхніх руках тримається концепція культури країни. Вони мусять просувати її далі, за межі музейних стін. А це питання формування комунікативного простору. Сьогодні важливо звернутися до такого відповідального поняття як ставлення мистецтвознавця, до питання, які саме сенси і цінності він транслює. Музей завжди стикався з викликом: ідентифікувати «прогресивні» і «консервативні» мистецькі тенденції, зайняти якусь релятивістську позицію в своєму відносно автономному культурному полі, розірвати цю відносну автономію, або ж наполягати на ній, рівняючись на ті сили, які панують в полі реальної політики. В парадигмі музеїв і соціум, важливим є культурологічний ракурс

Микола Рідний, Сергій Жадан. Фото з проекту «Сліпа пляма». Національний павільйон України на 56-й Міжнародній виставці мистецтва у Венеції

осмислення взаємодії. Конституюючим чинником системи виступає комунікація. В системній теорії Н. Лумана комунікація слугує базовим концептом осмислення соціальної системи [6, с. 31].

Прикладом феномену гібридної форми музею є «Мистецький Арсенал» — державне підприємство загальною площею в 50 000 м², що концептуально завис поміж музейним комплексом і мистецьким центром, балансуючи між недостатнім державним і непрозорим приватним фінансуванням. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне звернути увагу на характеристики нинішнього існування музею в Україні та проблеми сучасної кураторської роботи, актуалізуючи поняття особистої позиції куратора в процесі вироблення критичного знання. Те, що сучасне мистецтво в нашій державі не асоціюється з музейними практиками і стратегіями є величезною проблемою держави, що і знайшло своє відображення у відсутності культурної політики. Відмова від проведення «Арсенале» є красномовним тому доказом. До речі, саме організація та проведення 1-ї Московської бієнале у 2005 р. стала колосальним інфраструктуротворчим заходом в Росії, не тільки тому, що все сучасне російське мистецтво отримало можливість бути представленим, якщо не в міжнародній програмі, то в численних спецпроектах та паралельній програмі, що проходили в рамках бієнале, але й тому, що у Москві була відкрита низка державних музеїв та центрів сучасного мистецтва. 2007 р. було встановлено Премію Кан-

Микита Кадан. Труднощі профанації. 2015. Мармур, сталь, скло, земля, квасоля, скло, дерево.

Національний павільйон України на 56-й Міжнародній виставці мистецтв у Венеції

динського з номінаціями «Проект року», «Молодий художник» та Медіа-арт», а Міністерство культури Російської Федерації фінансує створення проектів сучасного мистецтва. Тому, не тільки завдяки ширшій фінансовій спроможності Росії, але й завдяки створеній інфраструктурі і відбувалися нон-стоп десанти російського мистецтва в Україні (ГогольФест '2010, ART-KYIV Contemporary '2012 і т. ін.).

2-у Київську бієнале куратори сучасного мистецтва Георг Шоллхаммер і Хелвіга Заксенхубер назвали «Київська школа» (тобто ідея європейського явища перебуває в повітрі). Саме «Арсенале» могла б розширити культурну дипломатію, натомість Україна власними руками позбавляє себе цієї можливості. Адже зараз, коли на нашу країну через війну звернуті всі погляди, потрібно не скасовувати мистецькі заходи, а використовувати їхній потенціал. Австрійські куратори все ж таки реалізують Київську бієнале у партнерстві з Центром візуальної культури (ЦВК), що працює з лівим дискурсом. З виникненням революційної ситуації в Україні ЦВК не підключився до повалення корумпованого режиму, а продовжував свою боротьбу з правими течіями українського політичного сегменту, не помітивши, що це стало чималим внеском в путінську пропаганду. Отже організація міжнародної бієнале «Київська школа» стала відмінним репутаційним шансом для центру. Розвиток українського сучасного мистецтва не був пріоритетом ЦВК, тому бієнале носить закритий та навіть колоніальний характер, адже в парадигмі культур,

що є кураторськими, і тими, які іноземні куратори контекстуалізують, Україна виявилася територією, позбавленою голосу. Потрібно віддати належне наполегливості австрійських кураторів в організації шести шкіл і реалізації своїх проєктів, але з огляду на низьку колаборативну культуру ЦВК через обмежені ресурси в Україні і кланову структуру мистецької сцени, подолання якої не є метою центру, Київська бієнале перетворилася на захід, що обслуговує свої власні інтереси. Тобто через 10 років після 1-ї Московської бієнале, Україна дійшла прямо протилежного результату.

Варто наголосити, що сучасне мистецтво всередині Росії зараз підпадає під жорстку критику, але саме через сучасне мистецтво Росія позиціонує себе у світі. Якщо взятися до руйнування міфів, побудованих «тролями» з Росії, то ми завжди будемо на два кроки позаду «припнуті до мотузка» реагування, чим, до речі, вміло користуються творці імперського нарративу. Необхідно вибудовувати власні міфи і реалізовувати їх саме за допомогою сучасного мистецтва, що є нагальною потребою країни, яка стратегічно обрала проєкт модернізації.

Для культурної дипломатії важливою може бути гібридна форма музею, а саме віртуальний музей, який може мати все, аби бути самодостатнім: і інформаційні ресурси, і архітектуру, і дизайн, і відвідувачів. Ця культурна модель «плоть від плоті» інформаційного середовища. Віртуальний музей — це функціональний орган суспільної свідомості, який виникає в точках перетину інформаційно-комунікативних процесів, як змістовне поле, що складається з «вже вибудованих» моделей свідомості. За допомогою новітніх технологій сьогодні можна сформувати розвинену інформаційно-комунікаційну структуру, яка включає не лише комп'ютеризацію й інформатизацію музею, але і систему постійнодіючих комунікативних зв'язків, і інформаційний обмін в рамках держави та глобальних мережевих альянсів і партнерств (національні музейні мережі (банки даних) — «MONARCH» (Великобританія) і «MERIMEE» (Франція)) [7, с. 127].

Виявлена залежність розвитку і функціонування культури від засобів мас-медіа чітко виражена у формуванні кіберкультури — культури «реальної віртуальності» (М. Кастельс), що свідчить про теоретичну спроможність тих висновків, на яких наполягав М. Маклюєн [8, с. 93].

На Заході автономність експертної думки зберігається тією мірою, якою вона є складовою частиною демократичної культури. Демократична культура — це комплекс цінностей, норм, зразків поведінки і діяльність політичних інститутів, що забезпечують громадянам організовану участь у владі та контроль над нею [9, с. 41]. Музей — це не просто вузькопрофесійна організація, а механізм консолідації людей і форма підтримки демократії в суспільстві. Подолати ізоляціонізм як принцип української культурної політики, є нагальним завданням музейників. Інструментом, який дав Заходу змогу отримати перевагу в швидкості модернізації, є спроможність

повсякчас критикувати, піддажувати, висміювати, скидати авторитети й переглядати норми. Це те, що колись звільнило Європу від диктату релігії, абсолютизму, що власне забезпечує суспільну динаміку і створення відкритого суспільства. Культура та мистецтво, що провокують думки є найкращою захисною спорудою проти війни і варварства. А запобіжником від варварства й фанатизму виступає здатність мислити, чим ми завдячуємо насамперед спадщині європейського Просвітництва. І щоб Україна не стала синонімом до «failed state», країна має віднайти ресурси для стрибка у модерний світ [10, с. 39]. Саме меті зрозуміти, що Україна — модерна нація, слугує сучасне мистецтво.

Висновки. Куратор однієї з найпрестижніших міжнародних виставок Documenta Дітер Ролстрат вважає, що Україна, просто зобов'язана мати Міністерство культури, яке розуміє, наскільки потужним експортним продуктом є мистецтво. Тому політикам варто було б інвестувати більше коштів і зусиль в те, щоб привозити з України сучасне мистецтво і якомога більше зарубіжних кураторів знайомити з українським митцями. Потрібно усвідомлювати, що позиціонування України в світі має бути державною стратегією, розрахованою на комплекс постійних ланцюжків подій, колабораційних проектів як платформ для міжнаціонального дискурсу із залученням музеїв, що мають плануватися та реалізовуватися у співпраці Міністерством закордонних справ, Міністерством інформаційної політики та Міністерством культури України. Використовуючи такий інструмент досягнення політичних цілей, як культурна дипломатія, держава зможе:

- підвищити престиж країни, уряду, політики як у міжнародному політичному середовищі, так і серед світової громадськості, і як наслідок — ефективність зовнішньої політики;
- зменшити вплив негативних тенденцій політико-ідеологічного походження, подолати упередженість щодо країни, зміцнити міжнародний авторитет держави, продемонструвати відкритість суспільства та його демократичні цінності;
- позиціювати політику держави, що має великий науковий, інтелектуальний та культурний потенціал;
- впливати на формування багатополосної системи міжнародних відносин, яка відтворює культурно-політичне розмаїття та взаємозалежність сучасного світу;
- сформувати позитивний економічний клімат для іноземних інвестицій, сприяти розвитку туристичної індустрії;
- представити культуру як складову формування державного бренду і розвивати її як вагому індустрію.

Література

1. Мінкультури ініціює створення Українського інституту для просування української культури в світі [Електронний ресурс] // Урядовий портал. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248054155
2. Fisher W. Another World is Possible : Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum [Text] / W. Fisher, T. Ponniah. — L. : Zed Books, 2003. — 384 p.
3. Nye J. Soft Power : The Means to Success in World Politics [Text] / J. Nye. — N. Y. : Public Affairs, 2004. — 192 p.
4. Лунь Ю. Культурна дипломатія в Україні [Текст] / Ю. Лунь, М. Ваховська // VIII відкрита наук. конф. професорсько-викладацького складу Ін-ту прикладної математики та фундаментальних наук, Львів, 12–13 листопада 2009 р. : тези доп. — Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2009. — 120 с.
5. Дженкс Ч. Зрелищний музей — между храмом и торговым центром : осмысление противоречий [Текст] / Ч. Дженкс // Пинакотека. — 2000. — № 12. — С. 5–15
6. Луман Н. Понятие общества [Текст] / Н. Луман // Проблемы теоретической социологии. — СПб., 1994. — С. 31.
7. Рутинський М. Й. Музеезnavство [Текст] : навч. посіб / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. — К. : Знання, 2008. — 428 с.
8. McLuhan M. Understanding Media : The Extensions of Man [Text] / M. McLuhan ; Introduction by L. N. Laphan. — Cambridge : MIT Press, 1994 ; McLuhan M. The Medium is the Message : An Inventory of Effects [Text] / M. McLuhan. — San Francisco : Hardwired, 1996. — 340 p.
9. Человек и общество [Текст] : (культурология) словарь-справочник. — Ростов-на-Дону : Издательство «Феникс», 1996. — 544 с.
10. Форостина О. Крик [Текст] / О. Форостина // Критика. — 2015. — Рік XIX, число 3–4 (209–210). — С. 32–39.

Оксана Чепелик. Сучасне мистецтво і культурна дипломатія

Анотація. Стаття акцентує увагу на недооцінці українською владою ролі закладів культури як інструментів політичного впливу, інструментів культурної дипломатії. Дослідження розглядає культурну дипломатію, завдання, які вона вирішує, і доводить, що сучасне мистецтво позиціонує Україну як модерну націю, а те, що воно не асоціюється з музейними практиками і стратегіями є проблемою держави і має віднайти своє відображення в культурній політиці. Представлено короткий аналіз громадських ініціатив з різноманітних мистецьких проєктів, що слугують проєктом культурної дипломатії. Розглядаються нагальність створення музею сучасного мистецтва, адже мистецтво є потужним експортним продуктом. Стаття досліджує характеристики нашого сьогоденішнього існування музейних інституцій в сучасному соціумі та проблеми формування комунікативного простору.

Ключові слова: сучасне мистецтво, культурна дипломатія, модерна нація, музей, соціум.

Оксана Чепелик. Современное искусство и культурная дипломатия

Аннотация. Статья акцентирует внимание на недооценке украинской властью роли заведений культуры как инструментов политического влияния, инструментов культурной дипломатии. Исследование

рассматривает культурную дипломатию, задачи, которые она решает, и доказывает, что современное искусство позиционирует Украину как модерную нацию, а то, что оно не ассоциируется с музейными практиками и стратегиями является проблемой государства и должен найти свое отражение в культурной политике. Представлен короткий анализ общественных инициатив из разнообразных художественных проектов, которые служат проектом культурной дипломатии. Рассматриваются необходимость создания музея современного искусства, ведь искусство является мощным экспортным продуктом. В статье исследуются характеристики нашего сегодняшнего существования музейных институций в современном социуме и проблемы формирования коммуникативного пространства.

Ключевые слова: современное искусство, культурная дипломатия, модерная нация, музей, социум.

Oksana Chepelyk. Contemporary Art and Cultural Diplomacy

Summary. An article points attention on an underestimation of the role of cultural institutions as instruments of political influence, instruments of cultural diplomacy by Ukrainian government. The research examines cultural diplomacy, its tasks and proves that contemporary art positions Ukraine as modern nation, and as it is not associated with museum practice and strategies it is the problem for the state which must be reflected in cultural politics. A short analysis of public initiatives presents the various artistic projects that serve as the project of cultural diplomacy. An article examines the urgency of contemporary art museum creation, as art is a powerful export product. It researches the character of today's museum existence in modern society and the problem of communicative space forming.

Keywords: contemporary art, cultural diplomacy, modern nation, museum, society.